

Beslut

efter kvalitetsgranskning av
undervisningen i källkritiskt förhållningssätt
– fokus gymnasieskolan
vid Väsby nya gymnasium
i Upplands Väsby kommun

Inledning

Skolinspektionen har med stöd i 26 kap. 19-20 § skollagen (2010:800) genomfört en tematisk kvalitetsgranskning på Väsby nya gymnasium avseende verksamhetens kvalitet inom undervisningen i källkritiskt förhållningssätt – fokus gymnasieskolan. Syftet med denna kvalitetsgranskning är att granska kvaliteten i de utvalda skolornas undervisning i källkritiskt förhållningssätt till digitala och andra källor, med fokus på gymnasieskolan. I granskningen omfattar begreppet källkritiskt förhållningssätt både källkritik, källtillit och informationssökning. Granskningen syftar till att besvara frågan:

I vilken utsträckning främjar undervisningen elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda såväl digitala som andra källor?

Kvalitetsgranskningen omfattar 30 gymnasieskolor hos både offentliga och enskilda huvudmän. Urvalet omfattar en variation av skolor avseende geografisk spridning och storlek. Granskningen har genomförts av undervisningen i år 1 och 2 vid både yrkesprogram och högskoleförberedande program i ämnena engelska, historia, naturkunskap (alternativt biologi, fysik, kemi), religionskunskap, samhällskunskap och svenska/svenska som andraspråk. Vid sidan av beslut till de granskade skolenheterna kommer även en övergripande rapport publiceras våren 2024.

Granskningen genomfördes den 5 oktober 2023 av utredarna Kaiwan Adl Zarabi och Johan Hieronymus. Vid besöket deltog även utredaren Roger Persson.

Läsanvisning

Bedömningen görs i förhållande till de kvalitetskriterier Skolinspektionen tagit fram i granskningen inom det granskade området vilket beskrivs i bilaga 1. I denna bilaga finns också beskrivet hur granskningen har genomförts. Granskningens författningsstöd återfinns i bilaga 2. På varje område bedöms om verksamheten uppfyller framtagna kvalitetskriterier i hög utsträckning, i flera delar men utvecklingsområden finns eller i låg utsträckning. Om en verksamhet bedöms uppfylla kvalitetskriterierna i låg utsträckning eller i flera delar anger Skolinspektionen att utvecklingsarbeten behöver inledas och visar på inom vilka punkter. En skriftlig redovisning av åtgärder begärs också av skolan. Om en verksamhet bedöms uppfylla kriterierna i hög utsträckning begär inte Skolinspektionen motsvarande redovisning men kan lämna framåtsyftande kommentarer.

Fakta om verksamheten

Väsby nya gymnasium är en gymnasieskola med Upplands Väsby kommun som huvudman. På skolenheten läser cirka 500 elever på Naturvetenskaps-, Samhällsvetenskaps-, Hotell och Turism-, Ekonomi-, och Teknikprogrammet. Skolan har även elever som läser Introduktionsprogrammen. På skolan finns en skolbibliotekarie,

vars arbete motsvarar 10 procent av en heltidstjänst. Arbetet på skolenheten leds av en rektor.

Beslut:

Undervisning för att främja elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala och andra källor

Skolinspektionen bedömer att framtagna kvalitetskriterier uppfylls vid Väsby nya gymnasium i följande utsträckning:

Skolinspektionen bedömer följande: Undervisningen främjar elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala som andra källor *i flera delar, men utvecklingsområden finns.*

Ett utvecklingsarbete behöver inledas inom följande delar:

- Rektorn, lärarna och skolbibliotekarien behöver inleda ett samarbete för att skapa en gemensam, övergripande strategi för hur undervisningen i källkritiskt förhållningssätt ska bedrivas och hållas uppdaterad.
- Lärarna och skolbibliotekarien behöver utveckla undervisningen genom att inkludera teoretiska resonemang och praktiska exempel för att ge eleverna verktyg att på ett medvetet sätt söka information i olika källor.
- Lärarna behöver utforma uppgifter som ger eleverna möjlighet att använda källkritik i förhållande till olika sorters källor, så som bild, film, ljud och multimodala källor.

Uppföljning

Huvudmannen ska senast den 2024-05-02 redovisa till Skolinspektionen vilka förbättringsåtgärder som vidtagits utifrån de identifierade utvecklingsområdena och resultat av dessa åtgärder. Som stöd för redovisningen bör bifogad mall (bilaga 3) användas.

Redogörelsen skickas via e-post, till dokument.goteborg@skolinspektionen.se. Hänvisa till Skolinspektionens diarienummer för granskningen (dnr 2022:8458) i de handlingar som sänds in.

Skolinspektionens bedömningar

Nedan redovisas Skolinspektionens bedömningar.

Undervisning för att främja elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala och andra källor

Kvalitetsgranskningen syftar till att granska i vilken utsträckning undervisningen främjar elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda såväl digitala som andra källor.

Det innefattar en granskning av hur lärarna arbetar för att utveckla och anpassa undervisningen till en föränderlig samhälls- och teknikutveckling samt till elevernas vardag. Samarbetet mellan lärare och skolbibliotekens personal har en viktig roll att fylla i det.

Granskningen innefattar också om ett källkritiskt förhållningssätt och metod ständigt är levande/närvarande i undervisningen genom både teoretiska resonemang och praktiska exempel. Detta innefattar prövningar av trovärdighet och relevans av både information och olika källor. Det gäller såväl text som bild, rörlig bild och ljud samt de plattformar som eleverna använder sig av.

Till sist innefattar granskningen hur eleverna får möjlighet att omsätta, utveckla och befästa sina källkritiska förmågor och förhållningssätt samt hur lärarna leder och stöttar elevernas utveckling av källkritiska förmågor.

Skolinspektionen bedömer följande: Undervisningen främjar elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala som andra källor *i flera delar, men utvecklingsområden finns.*

Granskningen visar att Väsby nya gymnasium saknar skolövergripande insatser gällande undervisningen i källkritiskt förhållningssätt. Det finns inte heller några insatser inom det källkritiska området där skolbibliotekarien är delaktig. Vidare visar granskningen att det saknas en gemensam förståelse och samarbete inom lärarkollegiet som kan ligga till grund för att utveckla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt, med undantag för något ämneslag där man har ett samarbete kring frågor rörande källkritik. Dessutom uppger lärarna att de i låg grad är uppdaterade i den tekniska utvecklingen och kring vilka forum eleverna använder för att ta del av information.

Vidare framkommer att ett källkritiskt förhållningssätt till viss del finns närvarande i undervisningen, men att förhållningssättet inte är närvarande i alla ämnen. Undervisningen innehåller vissa teoretiska resonemang och praktiska exempel på hur information och källor kan granskas och värderas. Även informationssökning i olika källor omfattas, men däremot omfattar inte undervisningen hur och vad som styr och påverkar utfallet av sökningar på nätet. Undervisningen omfattar dock inte sökning, granskning och värdering av olika typer av källor så som ljud, bild och video.

I granskningen framkommer även att lärarna utformar uppgifter som ger eleverna möjlighet att använda ett källkritiskt förhållningssätt. Uppgifterna ger dock inte eleverna övning i att granska olika sorters källor. Lärarna ger till viss del eleverna stöd för att eleverna ska utveckla sina källkritiska ställningstaganden. Vidare följer lärarna i viss mån upp och ger eleverna feedback på hur de använder sig av källkritik när de söker och använder sig av information i sina uppgifter.

Samarbete för att utveckla undervisningen inom källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att Väsby nya gymnasium saknar samarbete för att utveckla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt, med undantag för något ämneslag där de har ett samarbete kring källkritiskt förhållningssätt. Lärarna uppger att de i låg grad följer med i den tekniska utvecklingen och att de inte har ett arbete för att uppdatera sin undervisning kring källkritiskt förhållningssätt.

Utveckling av undervisningen i källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att lärarna, med undantag för ämneslaget för de samhällsvetenskapliga kurserna, inte arbetar för att hålla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt uppdaterad och att lärarna uppger att de inte följer med i den tekniska utvecklingen. Av intervjun framkommer att flera lärare varken är uppdaterade kring eller vet hur de ska förhålla sig till den tekniska utvecklingen, trots att den ställer nya krav på källkritiska förhållnings- och arbetssätt. Vissa lärare uppger att de håller sig uppdaterade då det krävs i deras ämnen, andra lärare kan ge något exempel på hur de i undervisningen har använt sig av sökmotorer som använder sig av AI-genererade texter. En lärare beskriver att de uppdaterade kunskaperna främst används i andra kurser än de gymnasiegemensamma. Det har inte skett någon gemensam kompetensutvecklingsinsats på skolenheten för att uppdatera lärarna kring den tekniska utvecklingen om till exempel AI-genererade texter, även om lärarna uttrycker att de behöver mer kunskaper i ämnet. Rektorn uppger i intervju att hen uppmanat lärarna att delta i en heldagsutbildning om AI som Skolverket anordnar under höstlovsveckan. Lärarna uttrycker att de diskuterat teknikutveckling i spontana sammanhang på lärarkonferenser och i informella samtal med varandra, men att de i låg grad är insatta i elevernas digitala verktyg och fo-

rum. Några lärare säger att de får reda på information kring elevernas världar eftersom eleverna pratar med dem om vad de sett, men flera lärare uppger att de inte är insatta i elevernas digitala verktyg och forum. Eleverna säger att de inte tror att lärarna är insatta i vilka digitala verktyg och forum eleverna använder sig av för att ta del av information. Lärarna uttrycker också att de i låg grad har förutsättningar att hålla sig uppdaterade inom frågor som rör källkritiskt förhållningssätt.

Samarbete i frågor som rör källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att det saknas samverkan för att utveckla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt, på så väl högskoleförberedande program som på yrkesprogram. Av intervjuerna framkommer att det inte finns någon gemensam planering för insatser kring källkritik för de olika programmen, undantaget kurserna i samhällskunskap, där lärarna planerar insatser kring källkritiskt förhållningssätt. Lärarna i dessa ämnen uppger att de bland annat har en gemensam mall för rapporter som eleverna ska använda, och att lärarna i mallen har specificerat källkritiska aspekter som eleverna ska arbeta utifrån. Någon lärare uttrycker att det även hänt att de har diskuterat källkritik i ämneslaget för svenska. Vissa elever säger att lärarna jobbar på samma sätt när de undervisar i källkritik, medan andra elever säger att lärarna bara sagt att de inte får använda uppslagsverk med öppen källkod. Några av eleverna säger att lärarna vill att de ska granska information och källor utifrån samma frågeställningar, exempelvis när källan är publicerad och om den är vinklad. Några elever som läser samma program men i olika klasser säger att lärarna gett dem olika alternativ på bra källor att använda.

I skolbibliotekariens uppdrag ingår, enligt intervju, insatser kopplade till källkritik. Skolbibliotekarien, som även arbetar som speciallärare, berättar dock att dessa insatser främst är kopplade till gymnasiearbetet i år 3 samt till hens uppdrag som speciallärare gentemot enskilda elever. Eleverna uppger i intervjuer att de varken känner till att skolan har ett bibliotek eller en skolbibliotekarie. Lärarna säger att de hoppas utveckla ett samarbete med det kommunala biblioteket som ligger i samma byggnad, gällande bland annat informationssökning. Enligt lärarna har eleverna inte lärt sig hur man söker i bibliotek.

Rektorn säger att det saknas en gemensam strategi för hur de ska hantera den tekniska utvecklingen på skolenheten och lärarna säger att de inte heller har diskuterat frågan i kollegiet mer än i informella sammanhang.

Källkritiken är ständigt närvarande i undervisningen och involverar olika källor och uttryckssätt

I granskningen framkommer att ett källkritiskt förhållningssätt till viss del finns närvarande i undervisningen, men att förhållningssättet inte är närvarande i alla ämnen. Undervisningen innehåller vissa teoretiska resonemang och praktiska exempel på hur information och källor kan granskas och värderas. Även informationssökning

i olika källor omfattas i undervisningen, men den omfattar inte hur och vad som styr och påverkar utfallet av sökningar på nätet. Undervisningen omfattar inte heller sökning, granskning och värdering av olika typer av källor så som ljud, bild och video.

Källkritiskt förhållningssätt i undervisningen

Granskningen visar att lärarna till viss del lägger upp undervisningen så att ett källkritiskt förhållningssätt är närvarande. Alla lärare tar dock inte det källkritiska förhållningssättet i beaktande när de lägger upp sin undervisning.

Granskningen visar att flera lärare lägger upp undervisningen så att ett källkritiskt förhållningssätt är närvarande i undervisningen, men att detta varierar mellan olika ämnen. Av intervjuer framkommer att det främst i ämnena samhällskunskap, svenska och engelska genomförs vissa insatser i undervisningen med fokus på källkritik. Det framkommer även att det varierar mellan årskurserna i fråga om i vilken vikt lärarna lägger på att eleverna ska kunna arbeta utifrån ett källkritiskt förhållningssätt. Lärarna arbetar på olika sätt och i olika omfattning med källkritiskt förhållningssätt beroende på program, kurs och ämne. En lärare som undervisar i engelska säger att de inte jobbar mycket med källkritik när eleverna läser år 1, men att de i år 2 och 3 fokuserar mer kring källkritiska aspekter, till exempel kring hur olika medier porträtterar olika händelser. Läraren berättar om en övning där eleverna får jämföra hur två amerikanska nyhetskanaler rapporterar om samma händelse.

Enligt eleverna finns det källkritiska perspektivet med i undervisningen genom att lärarna hela tiden uppmanar eleverna att tänka källkritiskt när de använder sig av källor. Eleverna uppger att det källkritiska förhållningssättet finns i undervisningen, både som en naturlig del av undervisningen och som specifika moment. Undervisningen har dessutom ett innehåll som visar på behovet av källkritik och innehåller diskussioner för att medvetandegöra eleverna om behovet av ett kritiskt tänkande i förhållande till den information som de tar del av, genom att lärarna problematiserar och lyfter olika sidor av samma fråga. Enligt eleverna får de ofta debattera olika ämnen. Lärarna åskådliggör behovet av kritiskt tänkande och ett källkritiskt förhållningssätt ytterligare genom att använda sig av till exempel kontroversiella frågor, som dödsstraff, klimatfrågor och Nato för att visa hur sådana frågor kan vinklas ur olika perspektiv. Dock uppger eleverna att de främst jobbar med källor i ämnena svenska, samhällskunskap och engelska. Eleverna säger också att lärarna inte använder sig av områden som intresserar dem och att uppgifterna kopplade till källkritik är ointressanta.

Prövningar av trovärdighet och relevans

Granskningen visar att vissa av lärarna undervisar om teoretiska resonemang och visar praktiska exempel på hur information och olika källor kan granskas och värderas och att lärarna använder olika metoder och begrepp i undervisningen. Det

framkommer vidare att lärarna främst arbetar med digitala textkällor och i mindre utsträckning använder sig av andra typer av källor. Av intervjuer framgår att lärarna använder sig av olika källkritiska begrepp i undervisningen, och eleverna säger att lärarna arbetar med källkritik i olika omfattning. Några lärare säger, som ovan nämnts, att de kontinuerligt använder och förevisar begreppen äkthet, tid, beroende och tendens. Läraren i engelska berättar att hen använder sig av CRAAP-test (Currency, Relevance, Authority, Accuracy, and Purpose). Både lärarna och eleverna berättar att de, främst i samhällskunskapen, lärt sig hur man granskar källor utifrån de olika källkritiska kriterierna äkthet, tid, beroende och relevans. Läraren i fysik uppger också att hen genomfört en uppgift där eleverna fått använda Chat-GPT som källa under en fysikuppgift för att jämföra svaren med vad vetenskapen säger. Eleverna säger att lärarna i samhällskunskap påminner dem om källkritiska kriterier, och att de i samband med vissa större uppgifter visat hur de ska granska information källkritiskt. Någon lärare ger exempel på att hen ger eleverna uppgifter där de först själva ska granska information utifrån källkritiska kriterier för att sedan gå igenom informationsgranskningen med eleverna. I ämnet fysik berättar en lärare att hen vid något tillfälle gått igenom en reklamartikel för en golvsort, som enligt reklamen skulle tåla en viss vikt. Läraren hade då tillsammans med eleverna gått igenom hur rimligt ett sådant påstående är utifrån ett fysikaliskt perspektiv. Eleverna säger vidare att lärarna, i främst svenska och engelska, undervisat dem om skillnader mellan olika slags texter, så som till exempel skillnaden mellan en vetenskaplig artikel och en nyhetstext, och dess tillförlitlighet. I undervisningen lyfter lärarna i viss omfattning manipulativa strategier, desinformation, falska nyheter och partiska nyheter, även om det till största del är begränsat till ämnena samhällskunskap och engelska. Någon lärare har till exempel låtit eleverna spela Bad News Game, ett spel där eleverna får öva på att identifiera falska nyheter och desinformation. Vissa av eleverna inom de högskoleförberedande programmen berättar att de fått jämföra falska och äkta nyheter. Någon lärare berättar att hen, i ämnet samhällskunskap, gått igenom nyheter och propaganda med eleverna samt låtit eleverna jämföra olika källors perspektiv på den pågående konflikten i Ukraina. Såväl lärare som elever uppger att de flesta undervisningssituationer där eleverna undervisas i ett källkritiskt förhållningssätt främst omfattar textkällor och i liten utsträckning andra typer av källor.

Informationssökning i olika källor

Granskningen visar vidare att lärarna i viss omfattning undervisar om informationsökning i olika källor och inte om hur utfallet av sökningar på nätet påverkas och styrs av algoritmer. Av intervjuerna framkommer att lärarna främst undervisar kring hur man söker på internet och källkritik kring textbaserade källor. Lärarna säger att sökning i databaser och tryckta källor främst sker inför gymnasiearbetet när eleverna läser tredje året på gymnasiet, även om de i något fall introducerar eleverna till sökningar i Statistikmyndighetens och Brottsförebyggande rådets databaser i år 2. En lärare i samhällskunskap berättar särskilt om en uppgift som eleverna

uppskattade, där eleverna skulle ta fram information om Nato utifrån tre olika typer av källor (Internet, sociala medier och ChatGPT), för att sedan jämföra och granska utfallet av sina sökningar. Vidare visar granskningen att lärarna, inom ramen för de gymnasiegemensamma ämnena, inte går igenom vilka faktorer som påverkat utfallet i en sökmotor. Eleverna säger att de känner till att algoritmer styr vilket utfall de får när de söker, men att de inte har resonerat om det i undervisningen. Eleverna uppger vidare att undervisningen inte tagit upp hur man kan optimera sina sökningar på internet.

Eleverna säger att de jobbar med tryckta källor i form av läroböcker, och de uppger att de har erfarenhet av att använda register, innehållsförteckning och rubriker samt att de vet hur man söker fram relevant information i mer omfattande texter. Emellertid säger eleverna att de skaffat sig dessa kunskaper utanför undervisningen på gymnasiet. Eleverna säger att de inte använt sig av andra tryckta källor än läroböcker. Eleverna uttrycker en önskan att lära sig hur de kan söka, värdera och granska andra källor än text.

Lärarna ger eleverna stöttning i användningen av det källkritiska förhållningssättet

I granskningen framkommer att lärarna utformar uppgifter som ger eleverna möjlighet att använda ett källkritiskt förhållningssätt. Uppgifterna ger dock inte eleverna övning i att granska olika sorters källor. Lärarna ger till viss del eleverna stöd för att eleverna ska utveckla sina källkritiska ställningstaganden. Vidare följer lärarna i viss mån upp och ger eleverna feedback på hur de använder sig av källkritik när de söker och använder sig av information i sina uppgifter.

Källkritiskt förhållningssätt i elevernas uppgifter

Granskningen visar att eleverna får uppgifter som omfattar att de ska tillämpa ett källkritiskt förhållningssätt, men uppgifterna ger dem inte möjlighet att granska olika sorters källor. Av intervjuerna framkommer att eleverna får uppgifter där det källkritiska förhållningssättet ingår som en naturlig del i uppgiften, men främst i ämnet samhällskunskap. Eleverna uttrycker att lärarna ofta påminner dem om vikten av källkritik när de genomför uppgifter. Vidare kan elever från vissa program ge några exempel på övningar där de fått söka, granska och värdera information från olika källor. Dock säger andra elever att de inte jobbat särskilt mycket med granskning av källor. Flera lärare säger att de kan börja ett moment med att visa en eller flera källor och sedan ge eleverna instruktioner att de ska granska dem utifrån källkritiska kriterier. Efter att eleverna har granskat enligt instruktion, går läraren igenom kriterierna med eleverna. Det framkommer dock att, som tidigare nämnts, eleverna i begränsad omfattning får lära sig källkritik kopplat till andra källor än

text. Lärarna uppger att de främst är textbundna i arbetet med källkritik. Enligt lärarna bygger de källkritiska uppgifterna på elevernas kunskapsmässiga progression och ökar i svårighetsgrad ju längre in i utbildningen eleverna kommer, i syfte att göra eleverna mer självständiga i sitt arbete med källkritiskt förhållningssätt.

Aktivt stöd och stödstrukturer för att agera källkritiskt

Granskningen visar vidare att eleverna i viss grad får ett aktivt stöd och stödstrukturer för att utveckla sina källkritiska ställningstaganden. Av intervjuer framkommer att vissa lärare ger eleverna ett aktivt stöd och direktiv för hur de ska förhålla sig källkritiskt till information som de ska använda sig av i uppgifter. Lärarna kan även välja ut material och källor som eleverna ska utgå ifrån. Lärarna brukar visa eleverna vilka källor som är bra att använda sig av, enligt eleverna. Ibland styr de vilka källor eleverna ska använda men lärarna låter även eleverna söka fritt bland källor. Lärarna och flera elever uppger även att uppgifterna ökar i svårighetsgrad över tid. En lärare berättar exempelvis att hen, när hen undervisat om medier, låtit eleverna granska artiklar utifrån källkritiska kriterier för att sedan låta eleverna skriva egna artiklar som också de har granskats källkritiskt av kamrater i klassen. Någon lärare berättar att hen ger enskilda elever stöd vid behov. Eleverna uppger att lärarna påminner dem om vikten av källkritik när de arbetar med uppgifter. Vidare finns inga skolgemensamma stödstrukturer för arbetet med källkritik utan det ligger på enskilda lärare att utforma stödstrukturer i sina ämnen och uppgifter. En lärare berättar att hen lägger upp en stödstruktur med kriterier som eleverna ska använda sig av på skolplattformen under kursens gång.

Återkoppling kring källkritiska ställningstaganden

Av granskningen framgår att eleverna får viss återkoppling från lärarna om hur de använder sig av det källkritiska förhållningssättet. Av intervjuerna framgår att lärarna på olika sätt ger återkoppling på hur eleverna har använt sig av källkritiska aspekter när de arbetat med sina uppgifter. Eleverna säger att lärarna oftast ger kortare återkoppling kring om de källor eleverna använt har varit bra eller tillräckliga till antalet, men att de i någon fördjupningsuppgift i ett visst ämne fått mer återkoppling. Lärarna säger att de, i sitt arbete med formativ bedömning, ger eleverna källkritisk feedback i återkopplingen som eleven får på uppgiften. Någon lärare ger exempel på när elever använt sig av ChatGPT som källa och att läraren då tar dessa tillfällen till att tillsammans med eleverna granska och reflektera kring källan. De flesta elever säger dock att de får begränsad återkoppling kring hur de arbetat med källkritik.

Identifierade utvecklingsområden

I syfte att ytterligare höja verksamhetens kvalitet inom området bedömer Skolinspektionen att ett utvecklingsarbete behöver inledas inom följande:

- Rektorn, lärarna och skolbibliotekarien behöver inleda ett samarbete för att skapa en gemensam, övergripande strategi för hur undervisningen i källkritiskt förhållningssätt ska bedrivas och hållas uppdaterad .

Granskningen visar att det saknas ett samarbete på skolenheten för att diskutera övergripande frågor om källkritik, som inverkar på undervisningen i flera ämnen. Även om något ämneslag har en gemensam planering och lärare tar del av information som rör källkritik och den tekniska utvecklingen så förs inga gemensamma diskussioner om sådana aspekter. Det gör att lärarna riskerar att utveckla egna praktiker och tillvägagångssätt eftersom det saknas en gemensam strategi och trygghet i hur sådana utmaningar kan hanteras.

Skolinspektionen rekommenderar därför att lärarna, skolbibliotekarien och rektorn att samarbeta kring hur undervisningen i källkritiskt förhållningssätt bedrivs och den utveckling som sker inom området. Detta för att synliggöra de insatser som genomförs för att skapa en samsyn i vad som krävs för att eleverna ska utveckla ett källkritiskt förhållningssätt, med utgångspunkt i respektive ämne, och ge lärarna stöd i hur de kan hantera källkritiska frågor, utifrån respektive ämne. Eftersom den tekniska utvecklingen är föränderlig och sker snabbt, ställer det krav på att det finns kända strategier för lärarna att använda sig av för att hantera att de utmaningar som den tekniska utvecklingen skapar gällande källkritiskt förhållningssätt. Det ställer även krav på att källkritiska rutiner och strategier uppdateras utifrån förändringarna och att de kommuniceras för att skapa en tydlighet. Lärarna och skolbibliotekarien behöver få en samsyn gällande vilka rutiner, med utgångspunkt i ämnets karaktär, som bör råda på skolenheten och hålla dessa i samklang med utvecklingen inom källkritik.

- Lärarna och skolbibliotekarien behöver utveckla undervisningen genom att inkludera teoretiska resonemang och praktiska exempel för att ge eleverna verktyg att på ett medvetet sätt söka information i olika källor.

Granskningen visar att ett källkritiskt förhållningssätt till viss del finns närvarande i undervisningen, men att förhållningssättet inte är närvarande i alla ämnen. Det framkommer även att det varierar mellan årskurser huruvida ett källkritiskt förhållningssätt är närvarande. Däremot omfattar inte undervisningen hur och vad som styr och påverkar utfallet av sökningar på nätet. Undervisningen omfattar inte heller sökning, granskning och värdering av olika typer av källor så som ljud, bild och video.

Skolinspektionen rekommenderar därför att lärarna utvecklar undervisningen i källkritiskt förhållningssätt för att eleverna ska kunna söka information medvetet. Undervisningen behöver omfatta olika sorters källor, såväl tryckta källor som källor på internet och databaser. Lärarna behöver bidra med och stötta i eleverna i att

skapa medvetna strategier för att söka information i exempelvis sökmotorer och databaser på internet, uppslagsböcker, böcker, tidskrifter, massmedier med mera. Undervisningen behöver även inkludera ställningstaganden utifrån mer ämnesspecifika perspektiv och mer generella källkritiska förmågor för att utveckla elevers förmåga att kritiskt söka information i digitala och andra källor.

- Lärarna behöver utforma uppgifter som ger eleverna möjlighet att använda källkritik i förhållande till olika sorters källor, så som bild, film, ljud och multimodala källor.

Granskningen visar att eleverna får möjlighet att träna sitt källkritiska förhållningssätt genom de uppgifter och genom det stöd som lärarna ger. Det framkommer dock att uppgifterna sällan inkluderar olika sorters källor utan framför allt bygger på skrivna källor, och att eleverna därför saknar vägledning i relation till dessa. Skolinspektionen rekommenderar därför att lärarna utvecklar uppgifterna så att de även omfattar andra sorters källor, för att ge eleverna möjlighet att utveckla sitt källkritiska förhållningssätt även när de använder multimodala källor, bild, film och ljud som källor. Detta innebär även att eleverna behöver få tillgång till stödstrukturer för att granska sådana källor, för att få stöttning i hur de går tillväga. Lärarna bör även bidra med tydlig återkoppling och aktiv stöttning kring hur eleverna kan utveckla sitt källkritiska förhållningssätt.

På Skolinspektionens vägnar

X Arne Hellmark

Arne Hellmark
Beslutsfattare
Signerat av: Arne Hellmark

I den slutgiltiga handläggningen av ärendet har även föredragande utredare Kaiwan Adl Zarabi och utredare Johan Hieronymus deltagit.

Bilaga 1: Underlag för bedömning tematisk kvalitetsgranskning

Vid granskningsbesöket inhämtas information om såväl styrkor som utvecklingsområden inom verksamheten. Värderingarna i detta beslut grundar sig på:

- Två lektionsobservationer
- Två gruppintervjuer med elever
- En gruppintervju med lärare
- En intervju med rektor, biträdande rektor samt administrativ chef.

Innan beslut har fattats har huvudmannen fått ta del av Skolinspektionens protokoll från besöket för faktakontroll.

Kvalitetsgranskningen omfattar 30 gymnasieskolor hos både offentliga såväl som enskilda huvudmän. Urvalet omfattar en variation av skolor med avseende på geografisk spridning och storlek. Granskningen har genomförts av undervisningen i år 1 och 2 vid både yrkesförberedande och högskoleförberedande program i ämnena engelska, historia, naturkunskap (alternativt biologi, fysik, kemi), religionskunskap, samhällskunskap och svenska/svenska som andraspråk. Vid sidan av beslut till de granskade skolenheterna kommer även en övergripande rapport publiceras till våren 2024.

Bedömningsområden

Som underlag för bedömningarna har Skolinspektionens utredare använt sig av framtagna kvalitetskriterier, vilka är utformade i enlighet med forskning och beprövad erfarenhet.

Inom respektive område granskas följande:

Bedömningsområde 1: Samarbete för att utveckla undervisningen om källkritik

I området granskas hur lärarna utvecklar undervisningen och håller sig uppdaterade i förhållande till en föränderlig samhälls- och teknikutveckling samt till elevernas vardag. Inom detta område är även samarbetet mellan lärare och med skolbibliotekens personal en viktig del för att utveckla skolans arbete och bidra till elevernas källkritiska förhållningssätt samt ge dem möjlighet att tillägna sig konkreta metoder för till exempel informationssökning. Lärarna behöver kunskap för att kunna undervisa eleverna om var och hur de hittar tillförlitliga källor samt balanserad information genom det som kallas sökkritik och källtillit. Lärarna behöver hålla sig uppdaterade så att undervisningen även kan innehålla moment om hur teknik och algoritmer påverkar källor och handlingar samt om hur den digitala tekniken utvecklas. I detta är en viktig del även de plattformar och forum

som eleverna får information från, vilket gör att lärarna behöver hålla sig uppdaterade även kring hur dessa sorterar och visar information.

Bedömningsområde 3: Källkritiken är ständigt närvarande i undervisningen och involverar olika källor och uttryckssätt

Området handlar om huruvida lärarna återkommande genomför undervisning om källkritiskt förhållningssätt i undervisningen. Forskningen visar att kombinationen av kunskapen inom ett ämne och dess vetenskapliga grund och förhållningssätt tillsammans med konkreta metoder för källkritiskt granskning och värderande är särskilt viktigt. Det är därför viktigt att lärarna kontinuerligt integrerar undervisningsmoment om kritiskt tänkande och ett källkritiskt förhållningssätt i respektive ämne.

Det är viktigt att undervisningen innehåller både teoretiska genomgångar och praktiska övningar av källkritiskt förhållningssätt och metod, och att dessa är ständigt levande/närvarande i undervisningen. Läraren behöver presentera olika källkritiska metoder som är relevanta utifrån ämnets vetenskapliga grund samt ge eleverna en möjlighet att reflektera över hur olika digitala källor och informationsflöden kan värderas utifrån olika vetenskapliga traditioner och metoder. Det är således av vikt att undervisningen involverar såväl text som bild, rörlig bild och ljud, samt de plattformar som eleverna använder sig av.

Bedömningsområde 3: Eleverna får stöttning i användningen av källkritiskt förhållningssätt

I området granskas hur lärarna ger eleverna möjlighet att omsätta, utveckla och befästa sina källkritiska förmågor och förhållningssätt. För att utveckla elevernas källkritiska förhållningssätt är det viktigt att lärarna tar ansvar för och leder eleverna genom att medvetet skapa uppgifter med ett väl valt innehåll och med genomtänkta frågor som eleverna ska undersöka. Lärarens ledning och stöttning bör även innebära att eleverna får stöd och konstruktiv, åldersanpassad feedback för att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt i förhållande till både digitala och tryckta källor. En annan viktig aspekt är att eleverna ges stödstrukturer, till exempel tydliga instruktioner för hur de ska arbeta eller modeller för hur saker ska presenteras, men de kan också utgöras av vägledning från läraren i konkreta situationer, exempelvis stöd i form av ändamålsenliga och genomtänkta frågor. Allteftersom kunskapen och förmågorna utvecklas över tid finns det möjlighet att minska stödstrukturernas omfattning samtidigt som uppgifterna bör stötta en progression och ge eleverna möjlighet att lära sig använda olika typer av källor samt lär sig deras styrkor och brister.

Det är viktigt att läraren utmanar eleverna att tänka utanför ramarna och ifrågasätta deras antaganden om den information de tar del av och som de undersöker samt producerar inom undervisningen. Uppgifterna bör även omfatta

källkritiska tillvägagångssätt i olika typer av digitala verktyg, olika typer av källor och former av uttryck och ge eleverna möjlighet att arbeta mer fritt med undersökande uppgifter.

Mer information om kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens hemsida:

[Undervisningen i källkritiskt förhållningssätt – fokus gymnasieskolan \(skolinspektionen.se\)](https://www.skolinspektionen.se/undervisningen-i-kallkritiskt-forhallningssatt-fokus-gymnasieskolan)

Bilaga 2: Författningsstöd

Gymnasieskolans syfte är enligt **skollagen** (2010:800) bland annat att ge en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier samt för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet. Utbildningen ska utformas så att den främjar social gemenskap och utvecklar elevernas förmåga att självständigt och tillsammans med andra tillägna sig, fördjupa och tillämpa kunskaper (15 kap. 2 § skollagen). Enligt **läroplanen** ska eleverna kunna orientera sig och agera i en komplex verklighet med stort informationsflöde, ökad digitalisering och snabb förändringstakt. Deras förmåga att finna, tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktig. Eleverna ska träna sig att tänka kritiskt, att granska information och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ. På så vis närmar sig eleverna ett vetenskapligt sätt att tänka och arbeta. [...] Genom studierna ska eleverna stärka grunden för det livslånga lärandet. Förändringar i arbetslivet, digitaliseringen och den tekniska utvecklingen, internationaliseringen samt miljöfrågornas komplexitet ställer nya krav på människors kunskaper och sätt att arbeta. [...] I ett allt mer digitaliserat samhälle ska skolan också bidra till att utveckla elevernas digitala kompetens. Skolan ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse av hur digitaliseringen påverkar individen och samhällets utveckling. Alla elever ska ges möjlighet att utveckla sin förmåga att använda digital teknik. De ska också ges möjlighet att utveckla ett kritiskt och ansvarsfullt förhållningssätt till digital teknik, för att kunna se möjligheter och förstå risker samt för att kunna värdera information (Förordning om läroplan för gymnasieskolan [SKOLFS 2011:144], Lgy 11, 1 Skolans värdegrund och uppgifter, Gymnasieskolans uppdrag).

I **läroplanen** anges vidare att det är skolans ansvar att varje elev som har slutfört ett nationellt program kan använda sina kunskaper som redskap för att bland annat kritiskt granska normer, påståenden och förhållanden, kan använda såväl digitala som andra verktyg och medier för bland annat kunskapssökande, informationsbearbetning, problemlösning och lärande, kan använda bibliotek och deras resurser samt har förutsättningar för att delta i demokratiska beslutsprocesser i samhälls- och arbetsliv och förmåga att kritiskt granska och bedöma det de ser, hör och läser för att kunna diskutera och ta ställning i olika livsfrågor och värderingsfrågor (Lgy 11, 2.1 Kunskaper, Mål). Enligt läroplanen ska läraren i undervisningen utnyttja de kunskaper och erfarenheter av arbets- och samhällsliv som eleverna har eller skaffar sig under utbildningens gång samt organisera och genomföra arbetet så att eleven bland annat får möjlighet att använda digitala verktyg på ett sätt som främjar kunskapsutveckling (Lgy 11, 2.1 Kunskaper, Riktlinjer). Alla som arbetar i skolan ska, i skolans arbete med normer och värden, uppmärksamma de möjligheter och risker som den ökande digitaliseringen medför (Lgy 11, 2.2 Normer och värden, Riktlinjer).

Av **skollagen** följer att det pedagogiska arbetet vid en skolenhet ska ledas och samordnas av en rektor (2 kap. 9 skollagen). Enligt **läroplanen** har rektorn ett särskilt ansvar för att utbildningen utformas så att alla elever, för att själva kunna söka och utveckla kunskaper, ges handledning och får tillgång till och förutsättningar att använda läromedel av god kvalitet samt andra lärverktyg för en tidsenlig utbildning, däribland skolbibliotek och digitala verktyg. Rektor ansvarar vidare för att lärare och annan personal får möjlighet till den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt ska kunna utföra sina uppgifter och kontinuerligt ges möjlighet att dela med sig av sin kunskap samt att lära av varandra för att utveckla utbildningen. Rektor har därtill ansvar för att skolbibliotekets verksamhet används som en del i undervisningen och för att stärka elevernas språkliga och digitala kompetens (Lgy 11, 2.6 Rektorns ansvar).

I **ämnesplaner** för engelska, historia, religionskunskap, samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk, naturkunskap, biologi, fysik och kemi anges bland annat följande avseende respektive ämnes syfte. Undervisningen i engelska ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse av hur man söker, värderar, väljer och tillägnar sig innehåll från olika källor. I historia ska eleverna ges möjlighet att söka, granska, tolka och värdera olika typer av källor och att använda digitala verktyg för att söka information från olika medier. I religionskunskap ska ge eleverna ges möjlighet att analysera texter och begrepp, kritiskt granska källor i digital och annan form, diskutera och argumentera. I svenska och svenska som andraspråk ska undervisningen bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om hur man söker, sammanställer och kritiskt granskar information från olika källor och ge eleverna förutsättningar att utveckla sin förmåga att orientera sig, läsa, söva och kommunicera i en vidgad digital textvärld med interaktiva och föränderliga texter. I naturkunskap ska undervisningen syfta till att eleverna bland annat utvecklar förmåga att kritiskt värdera och ta ställning i frågor som har ett naturvetenskapligt innehåll. I biologi, fysik och kemi ska undervisningen bidra till att eleverna utvecklar förmåga att kritiskt värdera och skilja mellan påståenden som bygger på vetenskaplig respektive icke-vetenskaplig grund. I ämnesplan för samhällskunskap anges att ett komplext samhälle med stort informationsflöde och snabb förändringstakt kräver ett kritiskt förhållningssätt och eleverna ska därför ges möjlighet att utveckla ett sådant. Det omfattar förmåga att söka, strukturera och värdera information från olika källor och medier samt förmåga att dra slutsatser utifrån informationen. Eleverna ska ges förutsättningar att utveckla förmåga att söka, kritiskt granska och tolka information från olika källor samt värdera källornas relevans och trovärdighet.

Bilaga 3: Mall för huvudmannens redovisning

Detta formulär kan användas som stöd för er när ni redovisar hur ni har arbetat med de utvecklingsområden som Skolinspektionen har identifierat i samband med den regelbundna kvalitetsgranskningen.

Redovisningen av vidtagna åtgärder ska fastställas av huvudmannen.

Utvecklingsområde: Rektorn, lärarna och skolbibliotekarien behöver inleda ett samarbete för att skapa en gemensam, övergripande strategi för hur undervisningen i källkritiskt förhållningssätt ska bedrivas och hållas uppdaterad.
Redovisa vilka åtgärder som genomförts:
Beskriv hur skolenhetens/verksamhetens kvalitet utvecklats avseende utvecklingsområdet:
Beskriv de effekter som eventuellt förväntas på längre sikt:
Beskriv eventuella ytterligare åtgärder som planeras:
En viktig del i Skolinspektionens arbete är att ta del av elevernas synpunkter om sin skolsituation i våra utredningar. Vi skulle därför vilja veta om ni återkopplat vårt beslut till eleverna och i så fall på vilket sätt?
Utvecklingsområde: genom att inkludera teoretiska resonemang och praktiska exempel för att ge eleverna verktyg att på ett medvetet sätt söka information i olika källor.
Redovisa vilka åtgärder som genomförts:

Beskriv hur skolenhetens/verksamhetens kvalitet utvecklats avseende utvecklingsområdet:
Beskriv de effekter som eventuellt förväntas på längre sikt:
Beskriv eventuella ytterligare åtgärder som planeras:
En viktig del i Skolinspektionens arbete är att ta del av elevernas synpunkter om sin skolsituation i våra utredningar. Vi skulle därför vilja veta om ni återkopplat vårt beslut till eleverna och i så fall på vilket sätt?
Utvecklingsområde: Lärarna behöver utforma uppgifter som ger eleverna möjlighet att använda källkritik i förhållande till olika sorters källor, så som bild, film, ljud och multimodala källor.
Redovisa vilka åtgärder som genomförts:
Beskriv hur skolenhetens/verksamhetens kvalitet utvecklats avseende utvecklingsområdet:
Beskriv de effekter som eventuellt förväntas på längre sikt:
Beskriv eventuella ytterligare åtgärder som planeras:
En viktig del i Skolinspektionens arbete är att ta del av elevernas synpunkter om sin skolsituation i våra utredningar. Vi skulle därför vilja veta om ni återkopplat vårt beslut till eleverna och i så fall på vilket sätt?